احکام امر به معروف و نهی از منکر - 21 /دی/ 1400

وجوب امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر از واجبات بسیار مهم و بزرگ اسلام به شمار می آید، افرادی که این فریضهٔ بزرگ الهی را ترک می کنند یا نسبت به آن بی تفاوتند، گناهکارند و کیفری سخت و سنگین در انتظار آنها است. امر به معروف و نهی از منکر نه تنها به اتفاق علمای اسلام واجب است، بلکه وجوب آن جزو ضروریات دین مبین اسلام به شمار می آید.

محدودهٔ امر به معروف و نهی از منکر

محدودهٔ امر به معروف و نهی از منکر منحصر به قشر و صنف خاصی از مردم نیست و تمام اقشار و اصناف واجد شرایط را در بر می گیرد حتی بر زن و فرزند واجب است که هنگام مشاهدهٔ ترک معروف یا انجام حرام توسط پدر و مادر یا شوهر، در صورت تحقق شرایط آن به امر به معروف و نهی از منکر مبادرت کنند.

امر به معروف و نهی از منکر مربوط به جایی است که شخصی با علم به حکم شرعی و با التفات تخلف کند، اما نسبت به کسانی که به خاطر جهل به حکم شرعی مرتکب گناه می شوند، ارشاد و راهنمایی لازم است و امر و نهی واجب نیست، همچنین نسبت به کسانی که به خاطر غفلت یا جهل به موضوع، مرتکب گناه می شوند تکلیفی نیست مگر این که موضوع از امور بسیار مهم نزد شارع باشد که در این موارد باید شخص را متوجه حکم یا متوجه موضوع کرد.

شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر

۱. علم به معروف و منکر

امر و نهی کننده باید معروف و منکر را بشناسد ؛ در غیر این صورت موظف نیست که امر به معروف و نهی از منکر کند. اگر عامل از روی اجتهاد یا تقلید، عملی را حرام یا واجب نمی داند، امر و نهی او واجب نبوده بلکه جایز نیست ؛ هر چند نزد آمر (طبق اجتهاد یا تقلید) عمل عامل، ترک واجب یا انجام حرام محسوب شود.

۲. احتمال تأثیر

اگر آمر یا ناهی احتمال دهد که امر و نهی او (هر چند در آینده) اثر و نتیجه دارد، واجب است امر و نهی کند ؛ هر چند گمان قوی بر عدم تأثیر داشته باشد. اگر امر به معروف و نهی از منکر توسط آمر به تنهایی، احتمال اثر ندارد ولی با هماهنگی و کمک گرفتن از دیگران احتمال اثر وجود دارد، هماهنگی و کمک گرفتن از دیگران برای انجام این واجب مهم، لازم است.

۳. اصرار بر گناه

شخص گناهکار بر استمرار گناه، اصرار داشته باشد و اگر معلوم باشد یا حتی احتمال داده شود که بدون امر و نهی از خطا دست بر می دارد (یعنی معروف را به‌جا می آورد و منکر را ترک می کند)، امر و نهی او واجب نیست.

٤. نداشتن مفسده

امر و نهی، مفسده نداشته باشد ؛ بنابر این اگر احتمال عقلایی داده شود که در اثر امر و نهی به آمر و ناهی یا به مسلمان دیگر، مفسده‌ای از قبیل ضرر جانی، آبرویی یا مالی برسد یا به حرج می افتند، امر و نهی واجب نیست، بلکه در مواردی جایز نیست. البته اگر معروف یا منکر از اموری باشد که برای شارع مقدس اهمیت زیاد دارد (مثل حفظ جان گروهی از مردم یا حفظ اسلام و مانند اینها)، باید اهمیت لحاظ شود ؛ یعنی صرف ضرر و حرج در این گونه موارد، مانع وجوب امر و نهی نیست ؛ بنابر این اگر ـ مثلا ـ اقامهٔ حجت های الهی برای دفع گمراهی و ضلالت، متوقف بر بذل جان یک نفر یا بیشتر باشد، وجوب امر به معروف و نهی از منکر، ساقط نمی شود.

نکته: امر به معروف و نهی از منکر در صورتی واجب است که شرایط چهارگانه، موجود باشند ؛ بنابراین اگر امر و نهی یکی از شرایط را نداشته باشد (مثلاً مفسده داشته باشد)، امر و نهی واجب نیست ؛ هر چند شرایط دیگر را دارا باشد.

مراحل و مراتب امر به معروف و نهی از منکر

۱. امر و نهی قلبی

مقصود از امر و نهی قلبی، اظهار کراهت قلبی است ؛ یعنی مکلف باید تنفر و انزجار درونی خود را نسبت به انجام منکر و ترک معروف، آشکار سازد.

۲. امر و نهی زبانی

مکلف باید تارکِ معروف یا عامل ِمنکر را با زبان، امر و نهی کند. در این مرتبه اگر احتمال دهد با موعظه و نصیحت و گفتار ملایم، اثر حاصل می شود، باید به همین مقدار اکتفا کند و تجاوز از آن جایز نیست ؛ همچنانکه اگر ترک منکر یا اقامهٔ معروف، متوقف بر گفتار شدید و غلیظ یا تهدید باشد، باید طبق آن عمل کند.

۳. امر و نهی عملی

امر و نهی با استفاده از قدرت عملی، مقصود از این مرتبه این است که مکلف باید با اِعمال قدرت و رفتار عملی، متخلف را از انجام منکر و ترک معروف باز دارد. توجه داشته باشید که در زمان برپایی حکومت اسلامی امر و نهی عملی، وظیفه حکومت است نه افراد.

ملاحظه: هنگام امر و نهی، ترتیب مراحل فوق باید رعایت شود ؛ یعنی تا زمانی که مرتبهٔ اول مؤثر است، به کار بردن مراتب بعدی جایز نیست به عنوان مثال امر و نهی زبانی، مراتب دارد ؛ در صورتی که در سخن نرم، احتمال اثر باشد، جایز نیست که آمر و ناهی با سخن تند و خشن، امر به معروف و نهی از منکر کند.